KAIJA ZEMBERGA

Ar vedējpāra ceļamaizi azotē

«Neļaujiet saulei norietēt pār jūsu dusmām,» Kultūras akadēmijas rektorei profesorei Rūtai Muktupāvelai un Latvijas Universitātes profesoram Valdim Multupāvelam kāzu dienā vēlējuši vedēji. «Mīļi vārdi un bučas mums ir katru rītu un vakaru,» saka Valdis. Viņi patur prātā vedējpāra ceļavārdus.

VEDĪBAS

Rūta: «Mūs satuvināja folkloras kustība. Saspēlējāmies, sadejojāmies, sadziedājāmies 1991. gadā bērnu un jauniešu folkloras festivālā *Pulkā eimu, pulkā teku*. Es pavadīju Lietuvas bērnu folkloras kolektīvu. Latvijas Universitātes Ekonomikas fakultātes zālē saspēlējās tautas mūzikas ansambļi. Mums, folkloristiem, ir paraža: tie, kas dejo, uzlūdz tos, kas sēž malā. Gribēju uzlūgt Valda kolēģi, bet cita meitene man viņu *nocopēja* degungalā, un nekas cits neatlika, kā uzaicināt Muktupāvelu, kas sēdēja viņam blakus. Viņa dziļajās, zilganpelēkajās acīs noslīku kā okeānā.

Es nerunāju latviski, bet Valdis prata lietuviešu valodu. Izrādījās, ka viņš bija piedalījies ekspedīcijā pa manām dzimtajām vietām Kauņas apkārtnē.»

Valdis: «1980. gadā mani uzaicināja piedalīties lietuviešu valodnieku un folkloristu ekspedīcijā, ko vadīja Alvīds Butkus un kur bez lietuviešu studentiem bija uzaicinātas arī tādas šobrīd pazīstamas personas kā Alberts Sarkanis un Mārtiņš Boiko. Ar lielu prieku divas nedēļas pavadīju vidē, kur runāja tikai lietuviski, un tad jau grēks neiemācīties valodu.»

Rūta: «Nacionalitātei attiecībās nav nozīmes, bet man šķita ļoti pikanti, ka Valdis ir latvietis. Pirmajā folkloras festivālā *Baltica* 1988. gadā Rīgā latvieši jau gājienā gāja ar sarkanbaltsarkano karogu. Jutos kā apburta, klausoties latviešu tautasdziesmas. Domāju – kas tā par tautu! Es ļoti idealizēju latviešus. Man patīk šīs tautas atturība, racionalitāte.»

Valdis: «Es savukārt idealizēju lietuviešus. Man ļoti patīk lietuviešu tradicionālā kultūra, tautasdziesmas, vēsture. Lietuvieši ir aktīvi, sirsnīgi, visiem esi mīļš, vajadzīgs, viss par tevi viņus interesē.

Mani apbūra klusā, noslēpumainā, dziļā Rūta. Klikšķus, paldies Dievam, nevar izskaidrot, tāpēc vārdos grūti definēt, kas starp mums notika. Tomēr, ja viens dzīvo Latvijā, otrs Lietuvā, jāpaiet laikam, kamēr ceļš

saved kopā. Pēc bērnu folkloras festivāla sarunājām nākamo tikšanos baltu forumā, ko rīkoja Osvalds Kravalis Daugavpilī.»

Rūta: «Tautiskuma ideja tajā laikā bija ļoti aktuāla, un es ierados uz baltu forumu. Bija vilkme vienam pēc otra, un forumā mēs sapratām, ka būtu interesanti turpināt dialogu par baltu kultūru... (*Smejas.*) Cilvēku likteņos ir situācijas, ko nevar izskaidrot. Konstelācijas, zvaigznāji sakrīt neatkarīgi no tavas gribas.

1993. gadā Lietuvā piedzima mūsu meita Rasiņa. Dzīvoju kopā ar mammu un neplānoju pārcelties uz Latviju. Lietuvā biju nodibinājusi savu folkloras centru, un man likās, ka mana dzīve ir piepildīta. Taču vienu dienu Valdis man deva sešas stundas laika savākt mantas un noteikti uzstāja, lai braucam uz Latviju. Es paņēmu pašu nepieciešamāko, jo plānoju nedēļu ar meitu paciemoties Rīgā pie viņa un atgriezties Lietuvā. Viesošanās ieilga uz nu jau 22 gadiem. Valdis mani ļoti fascinēja, es neprātīgi viņu mīlēju un mīlu joprojām, bet toreiz mūsu attiecību dēļ nedomāju mainīt savu dzīvi. Esmu pragmatiska visās dzīves jomās un nemetos uzreiz visā iekšā ar galvu, lai cik spēcīgi būtu jūtu uzplūdi. Es uzskatīju: mīlestība iet savu ceļu, karjera – savu, bet ģimenes dzīve... gan jau kaut kā.»

Valdis: «Tās bija riktīgas vedības. Vedējs bija mans brālis Māris, kas mūs ar žiguli atveda uz Rīgu. Kad es braucu uz Lietuvu, man nebija alternatīvas domas. Man likās, ka Rūta spēs radīt māju sajūtu, pēc kā es ļoti tiecos. Racionāli domājot, tas bija neprāts, ko mēs tajā brīdī darījām, bet prāts tika drusku atbīdīts malā, un jūtas lika rīkoties tieši tā. Bet es nebiju arī galīgi bez prāta. Man bija trīs istabas komunālajā dzīvoklī Inženieru ielā Rīgas centrā. Uz Rīgu atbraucām 17. maijā, bet maija beigās Rīgā notika folkloras festivāls.»

Rūta: «Mamma iebilda pret pārcelšanos uz Latviju. «Ko tu tur dari? Brauc mājās,» viņa mudināja telefonsarunā. Apsolīju pēc festivāla *Baltica* atgriezties ar bērnu Kauņā. Taču Rīgā bija tik interesanti, un es sapratu, ka uz Lietuvu nebraukšu. Tad gan izcēlās tracis! Man bija 28 gadi, es nolēmu sevī, ka mamma vairs nenoteiks manu dzīvi. Es beidzot pārrāvu nabassaiti ar mammu, lai gan tas nebija viegli. Stundām raudājām telefona klausulē – viena vienā galā, otra – otrā. Es joprojām atceros to sajūtu – mamma liek braukt man atpakaļ. Viņa gribēja mani pieturēt un joprojām jūtas drusku aizvainota par to, ka pārcēlos uz Latviju.

Es nezināju valodu, un sākumā Valdim jautāju – ko es te darīšu? Viņš teica: «Vienkārši būt mana sieva tu noteikti negribēsi.» O, es to varu atļauties? – domāju. Čubināšos ar bērniem, vārīšu zupu un cepšu kūkas! To es gan gribētu! Ja Valdis mani spiestu meklēt darbu, es droši vien būtu atgriezusies dzimtenē. Es jutos droši, zināju, ka Valdis par mums ar meitu parūpēsies. Kaut gan viņš ir folklorists, spēlē koklīti, ir drusku *pa gaisu*, ģimene viņam ir pirmajā vietā. Septembrī mēs aizbraucām pie Valda mammas, kas mani ar prieku pieņēma, viņa dievināja Rasiņu, un arī tas bija impulss noenkuroties Latvijā.»

Valdis: «Rūta ir enerģiska un nevar ilgi nosēdēt bez darba. Viņa sāka tulkot, presē rakstīja par folkloru, strādāja radio *Brīvā Eiropa*. Viņa iedzīvojās Latvijā, lai gan deviņdesmitie gadi bija diezgan mežonīgs laiks. Ar kultūru nopelnīt nevarēja.»

Rūta: «Mēs dzīvojām pieticīgi, bet mums nekad īpaši nav pietrūcis naudas. Valdis lasīja lekcijas, saņēma honorārus par dažādām publikācijām, koncertēja. Mēs paši jau 1995. gadā bijām koncertceļojumā pa Norvēģiju. Tad sāka strādāt reklāmas aģentūrā.»

Valdis: «Tas bija ļoti radošs darbs. Reklāmas iespieda lielā tirāžā, un vienā gadā es biju visvairāk publicētais dzejnieks Latvijā, jo *Rīgas šampanietis* manus pantiņus iespieda 25 tūkstošos eksemplāru. Pateicoties Rūtai, es atkal pievērsos zinātnei.»

Rūta: «Valdis kopā ar Borisu Avramecu uzrakstīja grāmatu *Mūzikas instrumentu mācība*. Grāmatas atvēršanas svētkos muzikologs Mārtiņš Boiko teica: «Ja tu nesaņemsies, tā arī paliksi reklāmas aģents.» Tas izklausījās sasodīti sāpīgi – Valdim ir tāds potenciāls, analītiskais prāts, galva, un es viņu mudināju stāties doktorantūrā un pabeigt iesākto disertāciju. Latvijas Mākslas augstskolu asociācijas padomē viņš aizstāvēja doktora grādu un sāka strādāt Latvijas Universitātē pilnu laiku.»

KĀZAS UN LAULĪBAS

Valdis: «1995. gadā nolēmām oficiāli sareģistrēties un 27. jūnijā

FOTO – IEVA ANDERSONE UN NO MUKTUPĀVELU ĢIMENES ARHĪVA

sarīkojām kāzas. Par vedējiem aicinājām Vairu Vīķi-Freibergu un Imantu Freibergu. Viņi tajā gadā Jāņos viesojās Latvijā un piekrita būt par vedējpāri. Mēs iepazināmies 1985. gadā. Oktobra beigās viņi atbrauca uz Krišjāņa Barona jubilejas konferenci un uzstājās ar priekšlasījumiem. Imants tad jau bija sācis digitalizēt latvju dainas, un ik pa brīdim uzradās tādi, kas viņam pārmeta, kā var ķerties klāt latvju svētumam ar skaitļojamo mašīnu. Pēc Vairas iniciatīvas Kanādā 80. gadu beigās tika publicēts plašākais pētījums par latviešu tautasdziesmām ārpus Latvijas, un mani un Arnoldu Klotiņu uzaicināja izdevumam sagatavot vienu rakstu. 1989. gadā man bija iespēja paciemoties pie viņiem Kanādā un piedalīties Saules dainu projekta turpināšanā.»

Rūta: «Par vedējiem aicinājām cilvēkus, kam vēlējāmies līdzināties, kas mums ir autoritātes. Freibergi, viesojoties Latvijā, parasti satikās ar Valdi, un arī mūsu ceļi krustojās. Viņi ir ļoti harmonisks pāris. Liekas, ka joprojām iemīlējušies, kā jaunībā.

Kāzu rītā Valdis aizgāja pēc līgavas pušķa uz salonu, kas atradās netālu no mūsu mājas, un ilgi nenāca atpakaļ. Viņš gaidīja, kamēr pušķim apsien lentītes, bet es domāju – aizlaidies! Sapratu, ka mums ir bērns, tas ir viņa dzīvoklis, bet pārņēma tāda arhetipiska sajūta. Man mugurā bija violeta kleita, galvā balta tamborēta cepurīte, tai pieskaņoti balti tamborēti cimdi. Uz dzimtsarakstu nodaļu Alunāna ielā no dzīvokļa gājām kājām. Pēc svinīgās ceremonijas paēdām pusdienas restorānā pie Mārtiņa Rītiņa. Gaisotne bija silta, brīva, omulīga.»

Valdis: «Pie pusdienu galda turpinājām sarunas par folkloras pētniecību. Tas bija kā mūsu desmit gadu pazīšanās pašsaprotams turpinājums. Dažas dienas vēlāk sarīkojām svinīgu pasēdēšanu ar mūsu radiem.»

Rūta: «Mums bija svarīga arī sakrālā dimensija, lai apliecinātu, ka mūsu kopā būšana nav vienkārši formāls notikums. Gribējām to apstiprināt arī Dieva priekšā, un pēc desmit gadiem – 2005. gada 27. jūnijā – salaulājāmies Svētā Franciska baznīcā. Freibergi atkal bija mūsu vedēji. Pēc tam četratā paēdām pusdienas restorānā *Rozengrāls*. Vedēji kopdzīves ceļā deva padomu – strīda laikā nesakiet divus vārdus – «vienmēr» un «nekad». «Tu vienmēr..., es nekad,» strīdoties viens otram pārmet. Salabt pēc tiem grūtāk. Viņi arī teica: «Neļaujiet saulei norietēt pār jūsu dusmām.» Ne vienmēr ir vienkārši to izdarīt, reizēm varbūt gribas iekost, nevis sabučoties, bet pārvari dusmas un izlīgsti.»

Valdis: «Kad strīdamies, mums ir labs teiciens: «Man ir arī labas īpašības.» Mīļi vārdi un bučas mums ir katru rītu un vakaru. Mēs vienmēr atrodam kaut ko jaunu, lai smeltos kopīgus iespaidus, – kopā braucam uz konferencēm, ekspedīcijām, ceļojam. Mūs interesē mūzika, zinātne, kultūra. Mums vienmēr ir, par ko runāt.»

Rūta: «Mēs ejam uz operu, skatāmies filmas, kopā arī klusējam. Bieži vien kopā muzicējam. Valdis spēlē kokli, bet es dziedu vai klausos.

Attiecībās ļoti svarīgi uzkrāt kopīgu garīgo bagāžu, doties kaut kur divatā, kur abi ir kā vienība. Ja kopā ir kaut kas nozīmīgs paveikts, ikdienā atliek vien samirkšķināties, pateikt vienu vārdu, frāzi, un ir skaidrs, ko otrs domā. Ap sirdi kļūst forši, smieklīgi, dažreiz arī bēdīgi. Attiecībās jūties daudz komfortablāk, jo nav jāpaskaidro, kur biji, ko tu jūti, ko gribi. Paliek vairāk brīvas telpas kopīgiem jaunatklājumiem, otrs kļūst neizsmeļams. Ja katrs iet savu ceļu, negribas tērēt laiku, stāstot, ko darīji, ko jaunu ieguvi, un pāris atsvešinās. Krīze sākas, kad šķiet, ka otru cilvēku esi izlasījis, attiecībās vairs nav noslēpuma, jaunrades. Mums nav garlaicīgi, jo attiecībās atklājas arvien jaunas dimensijas.»

TIKUMI

Valdis: «Mēs esam pārcēlušies uz Baldoni. Mums ir skaista, ekoloģiska, skandināvu tipa koka māja *Tikumi*. Rīgas centram arī ir savi jaukumi. No

Inženieru ielas dzīvokļa mēs uz Operu gājām trīs minūtes, bet gribas no rīta atvērt durvis, iebrist rasainā zālē...»

Rūta: «... un dzert rīta kafiju, uz akmeņa sēdēdama. Rīgas dzīvoklī katru dienu pa logu redzējām zvaigznes Mildas piemineklī, bet tagad guļam uz batuta un skatāmies debesīs, kā zvaigznes krīt.»

Valdis: «Dzīvojot galvaspilsētas centrā, pazuda atšķirība starp darbu un ģimeni, jo darbavieta no mājas bija rokas stiepiena attālumā. Tagad mēs vairāk domājam, kā sadalīt laiku mājai, darbam, arī savām attiecībām. Mēs gan esam ļoti impulsīvi. Varam pusdienlaikā darīt to, par ko desmitos no rīta neesam domājuši, piemēram, uzrāpties Doma baznīcā pie gaiļa. Mums ģimenē nav rutīnas.

Kad Rūtai piedāvāja Kultūras akadēmijas rektores amatu, pieņemt šo piedāvājumu – tas bija mūsu kopīgs lēmums. Sapratām, ka mūsu dzīve mainīsies. Laiks, ko es mājās pavadu pats ar sevi, ir krietni lielāks, daudz ko nākas risināt vienam.»

Rūta: «Jo esam aizņemtāki, jo kvalitatīvāki, vērtīgāki ir mirkļi, ko pavadām kopā. Draugi kādreiz pārmet – kāpēc jūs neatbraucat pie mums? –, bet mums ir labi kopā. Mēs esam pašpietiekami, baudām mieru, un mums tas neapnīk. Man Valdis nav apnicis, nav apnikusi vide, kurā dzīvoju. Ja kaut kas kaitina, parasti sīkumi, atceros, kā mēs ar Valdi satikāmies, kā biju bez prāta viņa dēļ. Raksturs, niķi, paradumi mūsu attiecības nemaina.»

Valdis: «Rūta ēdienu gatavošanā ir burve. Kopīga maltīte pieder pie harmoniskās māju sajūtas. Ēdiens var būt ļoti vienkāršs, bet produkti ir kvalitatīvi. Baldonē no zemniekiem nopērkam tomātus, kartupeļus.»

Rūta: «Man patīk labs ēdiens, laba vīna malks, laba mūzika, kvalitatīvas sarunas. Mēs vairāk izvēlamies Vidusjūras zemju ēdienus, zivis. Mūsu tautu tradicionālā virtuve vairāk piemērota zemniekiem, kas strādā smagu darbu. Cepelīnus es vairs nevaru ieēst.»

Valdis: «Kad rīkojam svētkus, visi dzied, spēlē mūzikas instrumentus.»

Rūta: «Mums ir pacietīgi un iecietīgi bērni. Mēs īpaši neaudzinājām savus bērnus. Viņus mīlējām, un ar to pietika. Darbs, disertācija paņēma laiku, un man šķita, ka es pārāk maz laika esmu veltījusi bērniem. Nesen mēs ar meitenēm par to runājām, bet viņas teica, ka neesot izjutušas vecāku aizņemtību. Bērni redz, kādi ir vecāki, un ņem no viņiem piemēru. Ir periods, kad viņi kaut kur *noslīd,* bet atgriežas pie vērtībām, kas viņiem ir saprotamas.»

Valdis: «Krišus ir biškopis un lauksaimnieks, viņš mums ir dāvājis divas mazmeitas, Anna Londonas *Queen's* koledžā studēja spāņu kultūru un valodu (*Krišus un Anna ir Valda bērni no pirmās laulības – K. Z.*), Rasa Latvijas Universitātē apgūst matemātiku, Marija šobrīd arī ir mamma divām meitiņām, bet gatavojas turpināt jurisprudences studijas.»

> Krīze sākas, kad šķiet, ka otru cilvēku esi izlasījis, attiecībās vairs nav noslēpuma, jaunrades.

IR JĀRUNĀ!

Valdis: «Attiecībās jāsaglabā neliels noslēpums. Mans pirmais priekšstats par Rūtu bija – klusa, mierīga, viņā ir visaptverošs dziļums. Izrādījās, ka tajā klusajā dziļumā viss vārās, burbuļo. Kopdzīvē vajadzīgs arī spriegums un asumiņš. Kad iestājas rutīna, kaut kas jāizdomā.»

Rūta: «Reiz biju izteikusies – kāpēc mani neviens neved uz Munameģi? Valdis jubilejā man sagādāja pārsteigumu – aizveda uz Munameģi. Tas bija ļoti romantiski. Mani attiecībās fascinē otra cilvēka neizsmeļamība. Kants saka: «Lietu nevar izzināt.» Ja lietu nevar izzināt, kur nu vēl cilvēka iekšējo pasauli! Tu esi ar otru pusi kopā vairāk nekā divdesmit gadus, bet viņš pēkšņi izsaka tik interesantas domas, viņā atklājas jaunas izpausmes. Katrā cilvēkā var atrast vismaz vienu aspektu, kurā viņš ir perfekts. Es zinu, ka Valdis labi spēlē kokli, bet, kad viņš pieskaras instrumentam, tik burvīgas skaņas dabū no tā laukā! Kādreiz parādās arī īpašības, ko gribas otrā izravēt, bet, kad esi kopā nodzīvojis tik ilgi, saproti, ka nevis partnerim, bet tev pašam sevī tās jāizravē. Ne velti psiholoģijā un budisma reliģijā valda uzskats: otrā nepatīk tieši tas, kas ir tevī pašā. Ja cilvēks vispirms sakārto sevi, nevis cenšas mainīt otru, mīlestībā atklājas jaunas krāsas, smaržas, var gūt baudu no tā, cik patiesībā otrs cilvēks ir neizdibināms.

Pieslīpēšanās periods ir bezgalīgs, bet intensīvāks pirmajos laulības gados. Imants teica, ka divi cilvēki kā oļi viens pret otru beržas, līdz kļūst apaļi un gludi. Man reiz jautāja, ko es Valdim nevaru piedot. Nav nekā tāda, ko nespēj piedot cilvēkam, kuru mīli. Nopietnas krīzes, eksistenciālu pārbaudījumu priekšā strīdi šķistu smieklīgi. Bija gan ko ņemties! – domātu.

Mēs ar Valdi cenšamies visu izrunāt, jo nav iespējams uzminēt, ko otrs domā. Tā ir Dieva dāvana – runāt. Kad es pārcēlos uz Latviju, man likās, ka Valdis nepietiekami velta man uzmanību. Es pūtos, pūtos..., līdz izstāstīju, ka jūtos otršķirīga, bet viņš iepleta acis. Viņš nebija domājis ļauni, tā rīkojās nevis tāpēc, lai mani paspīdzinātu, viņam vienkārši neienāca prātā veltīt man vairāk laika. Katrs aizvainojums jāizrunā, citādi tas apveļas, pievelk klāt vēl šo to negatīvu un kā sniega bumba kļūst arvien lielāks, lielāks, un kādu dienu sprāgst. Laulība izirst, jo cilvēki nerunā. Sarunājoties piecas, sešas minūtes, jāskatās otram acīs – un domstarpības tiks atrisinātas.»

Valdis: «Man ieskanējās galvā rindas no Imanta Ziedoņa dzejoļa – *Mēs varam, brāļi, pasēdēt un norunāt, ka vairāk pret viens otru sliktu nedarīsim...*» ■